

Nr 7.

Ankom till riksdagens kansli den 24 april 1928 kl. 4 e. m.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av väckta motioner, angående hotell- och restaurangpersonalens samt badhuspersonalens arbetsförhållanden m. m.

I en inom andra kammaren väckt och till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion nr 318 har herr *Hansson* i Stockholm m. fl. hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa snar undersökning om hotell- och restaurangpersonalens samt badhuspersonalens arbetsförhållanden samt på grundval av denna undersökning vidtaga eller för riksdagen föreslå nödiga åtgärder för undanröjande av konstaterade missförhållanden.

Motionerna.

Samma hemställan har gjorts i en inom första kammaren av herr *Möller* m. fl. väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 166, likalydande med motionen nr 318 i andra kammaren.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionerna.

Utskottet har i vederbörlig ordning inhämtat yttrande i frågan av socialstyrelsen, som hört åtskilliga sammanslutningar inom ifrågavarande yrken. De avgivna yttrandena hava såsom bilagor fogats vid detta utlåtande.

Yttrande av socialstyrelsen.

Första kammarens andra tillfälliga utskott anförde i avgivet utlåtande, nr 6, i anledning av den inom första kammaren väckta motionen följande:

Första kammarens utskott.

»I förevarande motion avhandlas arbetsförhållandena inom två yrkesgrupper, nämligen hotell- och restaurangpersonalen och badhuspersonalen. Beträffande båda grupperna framställes begäran om utredning samt vidtagande av åtgärder eller framläggande för riksdagen av förslag till åtgärder för undanröjande av vissa påtalade missförhållanden.

Vad då först angår hotell- och restaurangpersonalen får utskottet erinra om den av socialstyrelsen i december 1921 dagtecknade statistiska undersökningen (Sveriges officiella statistik 1922). Denna gav otvivelaktigt vid handen, att arbetstiden för sagda personal var synnerligen lång. Sedan dess har visserligen en väsentlig reducering av arbetstiden ägt rum inom yrket i fråga. Emellertid synes en år 1924 och 1925 genom yrkesinspektisens försorg verkställd undersökning hava visat, att inom åtskilliga hotell och restauranger en mindre effektiv och noggrann tillämpning av arbetstids-

Bihang till riksdagens protokoll 1928. 13 saml. 4 avd. 5 häft. (Nr 7.)

bestämmelserna göres. Men undersökningen har också ådagalagt de ofta synnerligen stora svårigheterna att på detta arbetsområde med dess särregna förhållanden förena en ekonomisk drift med en strikt tillämpning av ett stelt arbetstidsschema. Utskottet har emellertid av vad i ärendet blivit upplyst funnit det önskvärt, att arbetstiden för sagda personal ordnas på ett bättre sätt än som nu, åtminstone vid vissa företag, synes vara fallet. De egenartade arbetsförhållandena och de skilda arbetsgruppernas olikartade arbete göra det dock synnerligen vanskligt att föreslå de åtgärder, som med lika hänsynstagande till företagarens och personalens berättigade intressen kunna vara möjliga och lämpliga. Och för vidtagande av sådana åtgärder saknas även den mera ingående kunskap om de faktiska arbetstidsförhållandena inom branschen, utan vilken förslag till uppnående av förbättrade villkor icke kunna framläggas. En allsidig och förutsättningslös utredning om de faktiska förhållandena i sagda yrke är därför först av behovet påkallad, och utskottet tillstyrker för sin del en sådan. En dylik utredning torde kunna giva tillräckligt material till ett förutsättningslöst bedömande av frågan om, var och i vilken utsträckning åtgärder skola vidtagas till en ytterligare reglering av arbetstiden inom ifrågavarande bransch.

I motionen har vidare uppmärksamheten fästs på hotell- och restaurangpersonalens avlöningsförhållanden. Dessa hava också, särskilt frågan om drickspenningarnas bibehållande eller ersättande med s. k. betjäningsavgift, under de senaste åren varit föremål för livliga överväganden inom alla av hotell och restauranger intresserade parter. Någon enighet därom, vilket system är bäst för allmänheten, företagaren och personalen, har icke uppnåtts. Och det förefaller, som om en praktisk, alla parter tillfredsställande lösning i denna fråga icke kan erhållas, förrän en ingående och tillförlitlig kännedom först vunnits om de faktiska löneförhållandena inom hotell- och restaurangbranschen. Såsom socialstyrelsen påpekat, kan en sådan kännedom numera vinnas på ett väsentligt enklare och tillförlitligare sätt än tidigare, särskilt genom utnyttjande för statistiskt ändamål av de individuella skatteböcker, som på taxeringsmyndigheternas initiativ införts för hotell- och restaurangpersonal i Stockholm och i någon mån i landsorten.

Vad slutligen angår motionärernas påpekande av missförhållanden beträffande arbetsförmedlingen för hithörande personal, har socialstyrelsen ej velat förneka, att missförhållanden förekomma, men ansett det vara förenat med ansenliga svårigheter att konstatera graden och arten av dem. Vid den utredning rörande förhållandena inom hotell- och restaurangbranschen, som utskottet anser böra utföras, synes dock även frågan om arbetsförmedlingen på området böra göras till föremål för undersökning för att om möjligt giva material till förslag om förbättrade förhållanden.

Den nya utredning på hotell- och restaurangområdet, som utskottet i överensstämmelse med socialstyrelsen och de av undersökningen närmast

berörda organisationerna förordar, synes lämpligen böra begränsas till att söka klarlägga de grundläggande fakta, som ligga bakom de för närvarande aktuella spörsmålen angående arbetstidsförhållandena, löne- och anställningsvillkoren samt sättet för arbetsförmedlingen. Utredningen torde, så begränsad, icke behöva draga allt för stora kostnader, i all synnerhet som utskottet förutsätter såsom självklart, att den intresserade medverkan, som ställts i utsikt från såväl arbetsgivareföreningarnas som personalunionens sida, också utnyttjas.

Utskottet övergår därmed till motionens andra del, innefattande krav på utredning rörande badhuspersonalens arbetsförhållanden. Även för denna personal har arbetstiden förr varit synnerligen lång, och även för den har en begränsning i tiden skett. Arbetstiden synes dock fortfarande, åtminstone i vissa fall, vara för lång. Emellertid torde gällande lagstiftning giva denna personal möjlighet att få sina intressen beträffande arbetstiden beaktade. Såsom socialstyrelsen anmärker, lämnar nämligen butikstängningslagen (3 §) de kommunala myndigheterna möjlighet att vidtaga av de särskilda lokala förhållandena betingade eftergifter och inskränkningar i lagens allmänna bestämmelser. För så vitt av yttrandena i ärendet framgår, har någon hänvändelse till kommunala myndigheter att med stöd av denna bestämmelse inskränka öppethållandet av badhusen icke skett. Och så länge denna väg att erhålla begränsning i arbetstiden icke försökts eller visat sig oframkomlig, anser utskottet det icke lämpligt att begära utredning om andra åtgärder för en reglering av arbetstiden för badhuspersonalen. Utskottet finner sig därför böra avstyrka motionens hemställan, i vad den avser utredning rörande badhuspersonalen.

Med stöd av vad sålunda anförts får utskottet i anledning av förevarande motion hemställa, att första kammaren för sin del måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t, i den omfattning, som ovan angivits, ville låta verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om arbetsvillkoren inom hotell- och restaurangyrket och för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.»

Till det ovan återgivna utlåtandet var emellertid fogad en reservation av två ledamöter av utskottet, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

»I förevarande motion — — — också utnyttjas.

Utskottet övergår — — — för lång. Enligt de uppgifter, utskottet inhämtat rörande arbetsförhållandena vid Stockholms badinrättningar, synes arbetstiden vara i hög grad växlande. Sålunda är den fastställda arbetstiden per vecka vid en badinrättning 50 timmar och vid en annan 63 timmar jämte 1—2 timmar dagligen för rengöringsarbeten.

I några av de yttranden, som kommit utskottet tillhanda, göres gällande, att badhuspersonalens arbetstid skulle vara nöjaktigt reglerad genom den s. k. butikstängningslagen. Detta är emellertid ej fallet. Med fullt laglig rätt kvarhålles personalen vid vissa badinrättningar i arbetet under

1—2 timmar dagligen efter lagstadgad stängningstid, ehuru denna för badinrättning infaller en timme senare än för handelsbod. Visserligen äga de kommunala myndigheterna rätt att med stöd av § 3 i oförmälda lag inskränka tiden för badinrättningarnas öppethållande, men det synes utskottet ovisst, huruvida icke en begränsning av denna art skulle vara för en badinrättning mera besvärande än en lämplig maximering av personalens arbetstid. Utskottet finner sig därför böra tillstyrka utredning även rörande badhuspersonalens arbetsförhållanden.

Med stöd av vad sålunda anförts får utskottet i anledning av förevarande motion hemställa, att första kammaren för sin del måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning dels, i den omfattning, som utskottet ovan angivit, av frågan om arbetsvillkoren inom hotell- och restaurangyrket, dels ock rörande badhuspersonalens arbetsförhållanden, samt för riksdagen framlägga de förslag vartill utredningen kan giva anledning.»

*Första
kammarens
beslut.*

Vid ärendets behandling i första kammaren antog kammaren det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen. Detta beslut har delgivits andra kammaren, som hänvisat ärendet till sitt fjärde tillfälliga utskott.

Utskottet.

Utskottet ansluter sig för sin del i allt väsentligt till vad första kammarens utskott anført ifråga om en utredning av arbetsvillkoren inom hotell- och restaurangyrket och tillstyrker sålunda en dylik utredning.

Huruvida en särskild utredning jämväl av badhuspersonalens arbetsförhållanden kan anses vara av något mera framträdande behov påkallad, har inom utskottet syntts mera tveksamt, men utskottet har dock ej ansett sig böra avstyrka den av första kammaren för dess del härutinnan beslutade skrivelsen till Kungl. Maj:t. En utredning i ämnet torde i vart fall komma att klarlägga, huruvida förhållandena på nu ifrågavarande arbetsområde lämpa sig för en generell lagstiftning eller om det måhända är bäst att överlåta åt de kommunala myndigheterna att med utnyttjande av de möjligheter, som redan stå till buds, vidtaga den reglering av arbetstiden, som kan befinnas önskvärd.

Utskottet hemställer alltså,

att andra kammaren måtte biträda första kammarens
i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 24 april 1928.

På utskottets vägnar:

ELOF LINDBERG.

Närvarande: herrar *Lindberg, Schill, Lilliecreutz, Morfeldt, Weibull, Andersson* i Lööbo, *Olsson* i Högby, fru *Nordgren*, herr *Larson* i Tönnersa och fru *Ekberg*.

Reservation

av herrar *Lilliecreutz, Olsson* i Högby och *Larson* i Tönnersa, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

Utskottet — — — utredning.

Beträffande motionens andra del, innefattande krav på en utredning rörande badhuspersonalens arbetsförhållanden, ställer sig frågan väsentligen olika, vilket närmare framgår av socialstyrelsens utlåtande.

Såsom i motionen framhålles innehaves eller kontrolleras omkring en tredjedel av rikets varmbadhus av kommuner. Enligt gällande bestämmelser äga dessa utan vidare möjligheter att reglera arbetstiden för den vid dylika badhus anställda personalen. I fråga om badinrättningar i privat drift lämnas genom § 3 i gällande butikstängningslag de kommunala myndigheterna i stor utsträckning möjlighet att vidtaga sådana eftergifter och inskränkningar i lagens allmänna bestämmelser, som äro bevingade av de lokala förhållandena. Med beaktande av att badinrättningarna hava att tjäna allmänna hygieniska och sanitära intressen har kontrollen över dem anförtrots åt de kommunala myndigheterna. När nu dessa därtill äga befogenhet och möjligheter att reglerande ingripa även på i motionen berörda områden, synas ytterligare statsåtgärder varken vara behövliga eller lämpliga. Något bevis har ej presterats för att här anvisade vägar till rättelse blivit resultatlöst utnyttjade. Innan så skett, synes en hela riket omfattande utredning av arbetsförhållandena på detta område icke vara av förhållandena påkallad.

Med stöd av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om arbetsvillkoren inom hotell- och restaurangyrket och för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Bilaga 1.

Kungl. Socialstyrelsen.

Till andra kammarens fjärde tillfälliga utskott.

Sedan riksdagens andra kammarens fjärde tillfälliga utskott anhållit om yttrande av socialstyrelsen över bland annat den inom kammaren väckta motionen nr 318 angående hotell- och restaurangpersonalens samt badhuspersonalens arbetsförhållanden, har genom Kungl. Maj:ts beslut den 10 februari 1928 styrelsen anbefallts att avgiva och till utskottet senast den 1 mars 1928 överlämna det sålunda begärda yttrandet.

Med anledning härav har socialstyrelsen berett följande organisationer och företag tillfälle att till styrelsen inkomma med utlåtande i ämnet, nämligen Sveriges restaurangförening, de förenade restauranternas arbetsgivareförbund, Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund, Stockholms badhus aktiebolag, aktiebolaget Clara badinrättning samt Stockholms badbetjänings fackförening.

Från samtliga de tillskrivna hava utlåtanden numera inkommit, och får socialstyrelsen, med överlämnande av dessa (bil. 1—6), för egen del anföra följande.

I den av herr Hansson i Stockholm m. fl. väckta motionen nr 318, vilken är lika lydande med den av herr Möller m. fl. avgivna motionen nr 166 i första kammaren, framhålles såsom motionens syfte att fästa uppmärksamheten vid några yrkesgrupper, vilkas arbetsförhållanden hittills visserligen fallit utanför statsmakternas omvårdnad, ehuru arbetet för ifrågavarande personal är så lagt, att densamma svårigen kan liksom industriarbetarna genom sina sammanslutningar tillförsäkra sig relativt trygga och goda arbetsförhållanden. De yrkesgrupper, som åsyftas, äro å ena sidan hotell- och restaurangpersonalen, å den andra badhuspersonalen.

Vad först angår de vid *hotellen och restaurangerna anställda*, torde dessa, om man får antaga, att siffrorna från 1920 års folkräkning fortfarande äro tillämpliga, såsom i motionen framhålles, utgöra en yrkesgrupp om cirka 23,500 personer, varav mer än fyra femtedelar äro kvinnor. Nämda siffror överensstämma i huvudsak med dem, som lämnas i den av socialstyrelsen efter initiativ från riksdagen på sin tid verkställda undersökningen rörande arbetsförhållandena för hotell- och restaurangpersonalen i Sverige, vilken undersökning närmast avser år 1915 men i vissa avseenden och särskilt beträffande Stockholm kompletterats med uppgifter även för år 1920.

Vid sin granskning av hotell- och restaurangpersonalens arbetsförhållanden stanna motionärerna först vid *arbetstidens längd*, varvid de uttala, att ingen yrkesgrupp torde ha en så lång arbetstid som den del av ifrågavarande personal, vilken ej faller under arbetstidslagen.

Hotell- och restaurangpersonalen.

Med anledning härav vill socialstyrelsen erinra om, att genom lagen om arbetstidens begränsning av den 4 juni 1926, 1 § mom. k., undantages från lagens tillämpning sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande. Detta undantag, som i enahanda formulering återfanns i 1919 års arbetstidslag, motiverades av arbetstidskommittén genom de betydande olägenheter en lagstadgad reglering av arbetstiden skulle medföra för sådana personalgrupper, som hade att tillhandagå publiken, i synnerhet som dessas arbetsförtjänst väsentligen utginge i form av drickspengar. Ifrågavarande grupper utgöras i första hand av restaurangernas och kaféernas serveringspersonal ävensom av hotellens portier, vaktmästare och städerskor samt några svärre grupper såsom nattvakter, telefonister, baderskor och springpojkar. Enär kontorspersonalen såsom sådan är undantagen från lagen om arbetstidens begränsning, blir inom hotell- och restaurangfacket lagens tillämpning i huvudsak inskränkt till personalen i kök och kallskänk, vartill kommer hjälppersonal såsom drängar, kuskar, chaufförer, maskinister, montörer, personalstäderskor o. d. Uppskattas såsom ovan anförts hotell- och restaurangpersonalen i sin helhet till cirka 23,500 personer, synes, om man tillämpar vissa relationstal från socialstyrelsens specialundersökning för år 1915, kökspersonal och därmed jämställda utgöra cirka 9,000 personer, men därav torde högst hälften komma på de arbetsställen med 5 eller flera anställda av detta slag, på vilka gällande arbetstidslag har tillämpning.

Den omständigheten, att arbetstidslagets bestämmelser blott äga tillämpning på en mindre del av fackets personal, har i sin mån bidragit att öka de stora svårigheter, som arbetstidens reglering överhuvud möter inom detta egenartade arbetsområde. Enligt socialstyrelsens förenämnda undersökning för år 1915 var hotell- och restaurangpersonalens arbetstid synnerligen lång. I den mån man genom att sammanjämka arbetsgivarnas och personalens ofta divergerande uppgifter kunde bilda sig en uppfattning om arbetstidens längd, syntes densamma då hava utgjort för personal i kök och kallskänk 85—110 (medeltal 100) timmar per vecka och för övrig personal 70—115 (medeltal 96) timmar. Frånräknas så noggrant ske kunde från denna bruttoarbetstid måltidsraster och dylika pauser, erhöles nettoarbetstiden, som syntes hava utgjort för kökspersonal 70—100 (i genomsnitt 84) och för övrig personal 54—105 (i genomsnitt 79) timmar per vecka; framhållas må emellertid, att gränserna mellan de båda personalgrupperna stundom voro något otydliga, åtminstone vad småföretagen beträffar.

Under de följande åren skedde emellertid, under intryck av arbetstidens successiva förkortning inom näringslivet i allmänhet, även inom hotell- och restaurangbranschen en väsentlig reducering av arbetstiden, vilken för Stockholms vidkommande i socialstyrelsens utredning uppskattas till cirka 24 procent (för kökspersonal 31 procent) under åren 1915—1920. Sistnämnda år träffades mellan Sveriges restaurangförening och de förenade restauranternas arbetsgivareförening å ena sidan samt Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund å den andra ett kollektivavtal, som sedermera förnyades och gällde intill 1924 års utgång. Enligt däri ingående bestämmelser i fråga om arbetstiden, vilka, såsom bland annat framgår av inkomna utlåtanden, i huvudsakliga delar alltjämt lära tillämpas av yrkets organiserade arbetsgivare, är arbetstiden för den från arbetstidslagen undantagna personalen begränsad till 180 timmar per tre veckor, oberäknat måltidsraster, med en längsta arbetstid av 70 timmar

per vecka. För personal, som faller under nämnda lag, räknas den ordinarie arbetstiden till 180 timmar per tre veckor, inberäknat raster för måltiders intagande, vilka raster uppskattas till 36 timmar för samma tidsrymd. Denna anordning motiveras genom hotell- och restaurangarbetets säregna natur, i det att detsamma dels pågår veckan runt, dels i stor utsträckning utgör beredskapstjänst, det vill säga tillbringas i väntan på arbete.

Nu liksom vid föregående utredningar har från personalens sida klagomål framkommit över, att arbetstidslagen även i dess sålunda modifierade form icke alltid iakttages och respekteras särskilt beträffande sådana arbetsområden, där den huvudsakliga delen av arbetstagarna utgöres av kvinnor, som icke ännu på samma sätt som männen lärt sig tillvarata sina intressen genom organisation.

Att ifrågavarande lagstiftning blott med stora svårigheter låter sig tillämpa inom hotell- och restaurangnäringen framgår även av arbetsgivarföreningarnas yttranden, varuti starkt framhållas de vanskligheter, som möta genomförandet av en begränsning av arbetstiden inom hotell- och restaurangfacket. Den personal, som faller under arbetstidslagen, sysselsättes huvudsakligen i den s. k. inre tjänsten, det vill säga med matens beredning och tillagning, med diskning, städning och renhållning, med transport av varor o. s. v. I mycket stor utsträckning bor denna personal inom samma byggnad, där arbetet utföres, eller i dess omedelbara närhet. Den lätt anordnade och effektiva kontroll, som en arbetsgivare inom industrien kan utöva rörande arbetstidens början och slut och därunder medgivna uppehåll, står endast undantagsvis till förfogande för en företagare inom hotell- och restaurangbranschen, och den äger dessutom ur företagets synpunkt icke samma intresse för honom. För en fabriks arbetsledning är det av avgörande vikt att tillse, att arbetsstyrkan är i fullt arbete under hela den tid, den befinner sig i arbetslokalerna. I restaurangköket har arbetsdagen däremot ett annat förlopp; dess takt markeras av publikens måltidstimmar, då arbetet måste forceras, under det att mellan dessa komma långa pauser, då arbetet ligger helt eller delvis nere och då det gäller att tillgodose endast någon strögäst eller att utföra en del förberedelsearbeten o. d. Restaurangägarens intresse är sålunda icke särskilt inriktat på att övervaka, att personalens arbetstid börjar och slutar på bestämt klockslag — det är för honom en fråga mindre av en ekonomisk än av disciplinär innebörd — utan han måste framför allt tillse, att personalen är tillstädes under de bråda timmarna på dagen och att dess arbetskapacitet då fullt utnyttjas. Det är blandningen av beredskapstjänst och effektiv arbetsprestation, säga företagareföreningarna, som är det utmärkande för hotell- och restaurangpersonalens arbetsförhållanden, och det är denna omständighet, som skapar de olägenheter, vilka medfölja det schematiska överförandet till detta arbetsområde av en i huvudsak för industriens arbetsvillkor avpassad arbetstidsnormering.

I syfte att närmare belysa de arbetstidsförhållanden, som faktiskt rådde inom hotell- och restaurangnäringen, särskilt med hänsyn till inkomna anmälningar om olaga arbetstid, hava genom yrkesinspektrisens försorg under åren 1924 och 1925 vissa specialundersökningar verkställt genom personliga besök vid ett större antal hotell, restauranger, kaféer och automater av särskilda undersökare, i regel yrkesinspektrisens assistenter, vilka därvid inhämtat uppgifter från såväl principaler som personal. Det sammanlagda antalet köksanställda vid de undersökta arbetsställena uppgick

till 2,295 kvinnor och 189 män. För undersökningen har en redogörelse lämnats i bil. A (sid. 89 ff.) till socialstyrelsens på sin tid avgivna betänkande med förslag till reviderad lag om arbetarskydd (statens offentliga utredningar 1925: 34). Ur denna undersökning torde, till komplettering av i det föregående samt i motionen och organisationernas utlåtanden lämnade arbetstidsuppgifter, efter denna källa meddelas nedanstående tablå över kökspersonalens veckoarbetstid med inräknande av raster (beräknade till cirka 12 timmar per vecka). Uppgifterna avse 152 företag, vilka vardera sysselsatte mer än 4 kokerskor, kallskänkor, köksor, diskerskor o. d.:

Antal företag med en bruttoarbetstid för kökspersonal av:	intill 60 tim.	60—70 tim.	70—80 tim.	80—90 tim.	90—100 tim.
Stockholm (66 företag)	22	37	6	1	—
Göteborg (19 »)	11	8	—	—	—
Övriga städer (67 företag)	21	27	11	7	1

Yrkesinspektrisens undersökningar synas bekräfta riktigheten å ena sidan av vad som från hotell- och restaurangpersonalens sida anförts i fråga om arbetstidslagens mindre effektiva och noggranna tillämpning inom här ifrågavarande bransch, å den andra av vad som från arbetsgivarhåll påpekats angående de stora, i vissa fall nästan oöverstigliga svårigheterna att förena en ekonomisk drift med arbetsförhållandenas inpassning i ett relativt stelt arbetstidsschema. Att härvidlag någon förändring borde ske synes tydligt, men parterna förefalla, att döma bland annat av nu föreliggande yttranden, i mycket vara av motsatta meningar, i vilken riktning en reform synes böra gå.

Redan i den proposition med förslag till revision av arbetstidslagen, som, i väsentlig överensstämmelse med socialstyrelsens förslag i ämnet, förelades 1921 års riksdag, föreslogs omreglering beträffande bland annat hotell-, restaurang- och kaféerörelse. Samtidigt med att lagens tillämpning utsträcktes till att omfatta allt slags arbete i nämnda slag av rörelse, be- myndigades arbetsrådet att, i den mån så prövades påkallat, medgiva annan begränsning av arbetstiden än lagen eljest föreskrev. Genom de föreslagna ändringarna skulle dels serveringspersonalen jämte övriga dit- tills utom lagen stående personalgrupper tillförsäkras skydd i fråga om arbetstiden och dels möjlighet beredas till en mer rationell, antagligen i viss mån differentierad arbetstidsreglering för ifrågavarande verksamhetsområden. Riksdagen godtog dock ej de nu nämnda ändringsförslagen.

Svårigheterna att genomföra arbetstidslagen i avseende å de lagen underkastade personalgrupperna inom hotell-, restaurang- och kaféerörelse gjorde sig emellertid fortfarande gällande, och med hänsyn därtill intogs vid 1926 års revision i lagen en ny bestämmelse (10 § 1 mom.), enligt vilken Konungen, på framställning av arbetsrådet eller efter dess hörande, äger att beträffande arbete i dylik rörelse föreskriva annan begränsning av tiden för arbetares användande, därest tillämpningen av de allmänna arbetstidsstadgandena prövas medföra synnerliga svårigheter. Denna bestämmelse har dock hittills icke kommit till tillämpning. Erinras må i detta samband om, att nu gällande arbetstidslag upphör att gälla med utgången av år 1930.

Skulle förändrad reglering av arbetstidens begränsning komma till stånd för hotell, restaurang och kaféer, synes det icke vara osannolikt, att densamma, såsom socialstyrelsen år 1921 föreslog, komma att utsträckas till personalgrupper, som nu ej beröras av arbetstidslagen, ävensom att regleringen skulle i viss mån differentieras med hänsyn till de skilda gruppernas olika arbetsförhållanden. För genomförande av en dylik reglering erfordras tydligtvis en fullständigare kunskap om de faktiska arbetstidsförhållandena inom branschen än den, som för närvarande står till buds.

Förutom på arbetstidsförhållandena för de hotell- och restauranganställda hava motionärerna fäst uppmärksamheten på den allmänna osäkerheten i nämnda arbetstagares arbetsvillkor. Särskilt ha de uppmärksammat *drickspenningsystemet*, vilket medför, att så betydande personalgrupper som serveringspersonal, vaktmästare och städerskor merendels icke hava något fast ekonomiskt underlag utan måste leva på, åtminstone formellt sett, frivilliga gåvor från allmänheten. Socialstyrelsens förenämnda undersökning utvisade, att ej mindre än 78.5 procent av portierier och vaktmästare samt 71.0 procent av den manliga och 68.5 procent av den kvinnliga serveringspersonalen voro helt eller delvis avlönade med drickspengar. Frågan om drickspenningsystemet har i nämnda utredning även blivit belyst genom inhämtande av yttranden från vissa sakkunniga. Medan härvid representanterna för personalintresset starkt framhålla drickspenningsystemets olägenheter och önska detsamma utbytt mot fast lön och tantiem, synes arbetsgivarna i allmänhet vara av den uppfattningen, att man icke skulle lyckas att avskaffa drickspenningarna.

Under de år, som förflutit sedan denna undersökning, har utvecklingen på förevarande område ingalunda stått stilla, såsom bland annat framgår av de nu föreliggande yttrandena från arbetsgivarnas och arbetstagarnas organisationer. Även i vårt land hava de internationella strävandena att såvitt möjligt bereda de hotell- och restauranganställda en värdigare löneform vunnit genklang. Från hösten 1927 har sålunda vid ett tiotal stockholmshotell drickspengarna utbytts mot s. k. betjäningssavgift. Dock vill det synas, av personalförbundets yttrande att döma, som om denna reform för de anställda icke skulle medfört enbart fördelar utan även vissa nackdelar, låt vara att dessa till väsentlig del torde sammanhånga med, att flertalet hotell ännu tillämpa drickspenningsystemet. Beträffande serveringspersonalen synes drickspenningsystemet ännu vara tämligen enarådande, låt vara att även härvidlag igångsatts en utredning, såsom vars första resultat betecknas ett nyligen avgivet utlåtande av häradshövding Karl Schlyter, innebärande, att gällande föreskrifter i rusedrycks-lagstiftningen och tobaksmonopol-författningarna icke i och för sig torde stå i vägen för ett system med uttagande av viss serveringsavgift från spisande gäster.

Det förefaller emellertid, som om en väsentlig förutsättning för en allmän övergång till nya löneformer skulle vara en mera ingående och tillförlitlig kännedom om de faktiska löneförhållandena inom hotell- och restaurangbranschen, än den man för närvarande äger. En dylik kunskap torde numera kunna vinnas på ett väsentligt enklare och tillförlitligare sätt än tidigare, särskilt genom utnyttjande för statistiskt ändamål av de individuella skatteböcker, vilka på taxeringsmyndigheternas initiativ införts för hotell- och restaurangpersonal i Stockholm och i någon mån även i landsorten.

Den tredje huvudanmärkningen, som motionärerna rikta mot de nuva-

rande arbetsvillkoren inom hotell- och restaurangyrket, avser de oordnade förhållandena beträffande *arbetsförmedlingen*, speciellt den uppskörtning av platsökande, som skulle äga rum från vissa privata platsförmedlars sida. Såsom styrelsen framhållit i sitt till utskottet avgivna yttrande över motionerna nr 307 och 317 i andra kammaren, må ej förnekas, att sådana missförhållanden förekomma, men lär det vara förenat med ansenliga svårigheter att konstatera graden och omfattningen av dessa. Här må endast nämnas, att enligt styrelsens meromnämnda utredning för år 1915 skulle ej mindre än 72.1 procent av den manliga och 54.8 procent av den kvinnliga personalen erhållit sina befattningar utan anlitande av förmedling, d. v. s. genom direkt anmälan hos chef eller hovmästare, genom kamrater, annonsering e. d. Offentlig arbetsförmedling anlätades av 2.7 procent av männen och 8.1 procent av kvinnorna, facklig sådan av 17.6, respektive 15.2 procent samt privat av 7.6, respektive 21.9 procent. Med all sannolikhet hava emellertid under det senaste årtiondet avsevärda förändringar inträffat härvidlag även inom detta område, vilka bland annat under inverkan av den tilltagande platsbristen bidragit att göra arbetsförmedlingsfrågan mera brännande än tidigare.

Såsom av de till socialstyrelsen inkomna yttrandena framgår, synas såväl arbetsgivareorganisationerna som personalförbundet giva sin anslutning till motionärernas krav på en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om arbetsvillkoren inom hotell- och restaurangyrket. Vid sådant förhållande finner sig även socialstyrelsen kunna tillstyrka verkställandet av en ny utredning på detta område, dock under förutsättning att densamma begränsas till att söka klarlägga de grundläggande fakta, som ligga bakom de för närvarande aktuella spörsmålen angående arbetstidsförhållandena, löne- och anställningsvillkoren samt sättet för arbetsförmedlingen. Genom en dylik begränsning torde nämligen undersökningen icke behöva draga allt för stora kostnader, i synnerhet som intresserad medverkan ju ställts i utsikt från såväl arbetsgivareföreningarnas som personalförbundets sida.

I motsats till de hotell- och restauranganställda synes *personalen vid varmbadnrättningar* utgöra en ganska fåtalig yrkesgrupp. Vid 1920 års folkräkning redovisades blott 151 badare och 927 baderskor, och i socialstyrelsens i motionen refererade undersökning för år 1914 upptogs av egentlig badpersonal 740 personer (176 män och 564 kvinnor) anställda vid varmbadhus, som voro i gång året om, samt 705 (48 män och 657 kvinnor) sysselsatta vid varmbadanstalter öppna endast sommartid. Framhållas må emellertid, att förutom vid egentliga badanstalter ganska många badare och baderskor finnas anställda inom andra grupper av företag, såsom sjukhus och liknande anstalter, hotell, gymnastikanstalter och »skönhetsinstitut» etc., men synas dessa personalgrupper näppeligen åsyftas i motionen. Antalet egentliga varmbadanstalter, vilka bedrevo sin verksamhet under hela eller så gott som hela året, uppgives i socialstyrelsens förenämnda undersökning hava utgjort 143 i början av år 1914. Enligt en på socialiseringsnämndens föranstaltande verkställd utredning rörande kommunal affärsverksamhet i de svenska städerna (statens offentliga utredningar 1924: 45) voro år 1919 av varmbadhusen 43 i kommunal ägo.

Såsom i motionen framhålles, har för de vid badhusen anställda arbetstiden tidigare varit synnerligen lång. Enligt socialstyrelsens förenämnda specialundersökning uppgick veckoarbetstiden för badpersonal merendels

*Badhus-
personalen.*

till 54—84 (medeltal 69) timmar per vecka. Från och med den 1 oktober 1919 indrogos emellertid ifrågavarande inrättningar under lagen om begränsning av tiden för idkande av handel och viss annan rörelse den 30 maj 1919 (den s. k. butiksstängningslagen), och därmed följde tydligen en avsevärd förkortning och koncentrerings av personalens arbetstid.

Någon fullständig statistik finnes visserligen icke häröver, men må hänvisas till de uppgifter, som föreligga i de inkomna yttrandena från de båda ledande badhusföretagen i Stockholm, i vilken stad enligt motionerna och även enligt socialstyrelsens förenämnda undersökning arbetstiden merendels varit längre än i landsortsstäderna.

Vid år 1914 fortgick badningen ända till kl. 10 på kvällen, men år 1917 borttogs, åtminstone vid Sturebadet, badtimmen 9—10 e. m. Indragningen av denna badtimme uppgives ha kunnat ske utan men vare sig för publiken eller badets ekonomi. Enär tendensen alltmera gick i riktning mot minskning av den sena kvällsbadningen och åttatimmarslagens allmänna införande från och med år 1920 kunde antagas ha gett arbetare och därmed jämställda tillfälle att bada tidigare, lät man hösten 1920 även badtimmen 8—9 e. m. bortfalla och stängdes biljettkassan redan kl. 7.20 e. m. Åtgärden uppgives hava vidtagits i syfte att tillmötesgå personalens önskan att få sluta sitt arbete tidigare på kvällarna, då många baderskor, som dittills efter serverandet av sista badet kl. 9 e. m. haft ett tidskrävande rengöringsarbete, först ganska sent kunnat begiva sig hem. Under sommarmånaderna är badtiden ytterligare en timme kortare.

Motionen såväl som yttrandena från aktiebolaget Clara badinrättning och Stockholms badbetjänings fackförening utvisa emellertid, att Sturebadets arbetstid är icke väsentligt (i genomsnitt omkring en timme) kortare än den, som tillämpas vid huvudstadens båda övriga badinrättningar, nämligen Centralbadet och Södermalms badinrättning.

Vid bedömande av badpersonalens arbetstid bör det emellertid icke lämnas ur sikte, att denna, liksom hotell- och restaurangpersonalens, är mycket svår att till siffran uppskatta, enär den utgör en kombination av effektivt arbete och beredskapstjänst i proportioner, vilka växla ej mindre beträffande olika orter och badinrättningar än även i fråga om olika badformer. Härvid bör beaktas, att i stället för den med det allt allmänna införandet av badrum i bostadshusen avtagande frekvensen av karbad i de offentliga badinrättningarna kommit en ökning av turkiska bad, badstudad o. d., vilka torde påkalla mindre arbete från personalens sida. Badpersonalen utgör en yrkesgrupp, vilken, såsom åtskilliga andra förrättare av »tjänster» åt andra samhällsmedlemmar, knappast kan undgå att bli bunden i sitt arbete under en längre del av dagen än ett flertal andra yrkesutövare. Att icke desto mindre badpersonalen i stort sett trives med sitt arbete, synes bland annat framgå av de anmärkningsvärt höga siffror för personal med långvarig anställning, som anföras i de inkomna yttrandena från de båda badhusbolagen.

I det yttrande, som inkommit från aktiebolaget Clara badinrättning, framföras betänkligheter särskilt ur ekonomisk synpunkt mot en ytterligare inskränkning av badtiden. Bolaget framhåller även, att för butiksanställda o. d., som av sin tjänst äro upptagna hela dagen, behov finnes av tillgång till offentliga bad även på kvällstimmarna.

Av ett Stockholms badhus aktiebolags yttrande bilagt statistiskt diagram över badfrekvensen under dagens olika timmar under en del av år 1922, respektive 1927 vid Sturebadet och Södermalms badinrättning, synes

det framgå, att befolkningen i olika delar av huvudstaden har ganska olika vanor i fråga om baddider. I nedanstående talrader hava diagrammets siffror sammanställts och omräknats i procenttal:

	Antal bada- dande	Däraf (i %) å följande tider, kl.											
		9—	10—	11—	12—	1—	2—	3—	4—	5—	6—	7—	8—
		10 f. m.	11 f. m.	12 f. m.	1 e. m.	2 e. m.	3 e. m.	4 e. m.	5 e. m.	6 e. m.	7 e. m.	8 e. m.	9 e. m.
Sturebadet (1922)	1512	6.3	5.6	6.2	5.3	8.9	9.9	13.2	13.8	13.4	13.3 ¹	4.1 ¹	—
Södermalms (1927)	830	0.5	1.1	1.0	2.0	1.4	2.8	5.8	8.2	18.3	20.1	24.0	14.8

¹ Siffrorna på grund av sättet för redovisningen något för låga.

Härav framgår, att, medan östermalmsborna numera i regel pläga bada före middagen, håller södermalmsbefolkningen ännu till god del fast vid kvällsbadningen och detsamma gäller sannolikt om en god del av Centralbadets kundkrets.

Det nu anförda leder uppmärksamheten på, att under nuvarande förhållanden reglering av tiden för badinrättningarnas öppethållande och därmed av badpersonalens arbetstid torde få anses vara en angelägenhet mindre för statsmakterna än för vederbörande kommunala myndigheter. Endast dessa torde kunna få anses sitta inne med den ingående lokalkännedom, som i de särskilda fallen möjliggör ett rättvist avvägande mellan å ena sidan badpersonalens behov av kortare arbetstid, å den andra olika samhällsgruppers ur folkhälsans synpunkt berättigade krav på tillgång till bad å för dem lämpliga tider. Därmed sammanhänger också vederbörande badinrättningars ekonomi, vilken, såsom framgår av socialiseringsnämndens förenämnda utredning, i regel torde vara ganska bekymmersam, låt vara att den för de här ifrågakvarande stockholmsföretagen numera torde ansenligt förbättrats, sedan badinrättningarnas antal i huvudstaden starkt reducerats och de kvarvarande företagen befäst sin ställning genom biinkomster ur andra källor, såsom uthyrningsverksamhet, drivande av tvättinrättning, tvålfabrik m. m.

Såsom i motionen framhålles, hava beträffande den tredjedel av rikets varmbadhus, vilka ägas eller kontrolleras av respektive kommuner, dessa utan vidare möjligheter att reglera personalens arbetstid ur ovan angivna synpunkter. Men liknande möjligheter föreligga numera även med avseende på badinrättningar i privat drift, då, såsom i badhusbolagens utlåtande framhålles, gällande butiksstängningslag (3 §) i stor utsträckning lämnar de kommunala myndigheterna möjlighet att vidtaga av de särskilda lokala förhållandena betingade eftergifter och inskränkningar i lagens allmänna bestämmelser.

Enär sålunda enligt socialstyrelsens uppfattning någon ytterligare reglering från statens sida av arbetstiden vid badinrättningar för närvarande knappast synes vara av förhållandena påkallad, förefaller ej heller något starkare behov föreligga av en hela riket omfattande utredning av arbetsförhållandena på detta område.

Stockholm den 3 mars 1928.

GUNNAR HUSS.

Bertil Nyström.

Bilaga 2.

Till kungl. socialstyrelsen.

Genom remiss den 15 innevarande februari har k. socialstyrelsen lämnat Sveriges restaurantförening tillfälle att till styrelsen inkomma med yttrande rörande en inom riksdagens andra kammare väckt motion, nr 318, vilken utmynnar i en hemställan om undersökning angående bl. a. hotell- och restaurangpersonalens arbetsförhållanden.

Med anledning härav få vi vördsamt anföra följande:

Ett förhållande, vilket måste anses vara av betydelse för här föreliggande fråga, men vilket synes hava undgått motionärernas uppmärksamhet är, att socialstyrelsen redan tidigare utfört en dylik statistik undersökning. Materialen till denna insamlades i huvudsak under åren 1914—1915, men ifråga om arbetstid och avlöningsförhållanden hava för Stockholms vidkommande uppgifter insamlats till och med år 1920.

Genom här ifrågavarande utredning har hopbragts ett uppgiftsmaterial, som alltjämt torde vara av grundläggande betydelse för kännedomen om restaurangpersonalens arbetsförhållanden, men i vissa avseenden har självfallet sedermera inträffat så genomgripande förändringar, särskilt ifråga om arbetstid och avlöning, att de i utredningen framlagda resultaten icke längre kunna anses lämna en tillförlitlig bild av rådande förhållanden.

Även om sålunda hotell- och restaurangpersonalens arbetsvillkor, sådana dessa för närvarande gestalta sig, i vissa avseenden icke kunna klart utläsas ur tillgänglig offentlig statistik, torde emellertid dessa under de senaste åren varit underkastade en så hög grad av normalisering, att de för såväl arbetsgivare- som personalorganisationerna inom yrket borde vara välkända. Härtill har framförallt bidragit de kollektivavtal, som från och med hösten 1920 till och med utgången av år 1924 varit gällande mellan å ena sidan Sveriges restaurantförening och de förenade restauranternas arbetsgivareförening samt å andra sidan Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund. Sedan sistnämnda tidpunkt hava visserligen ej några kollektivavtal förefunnits, men vid de hotell och restauranger, som varit anslutna till nyssnämnda arbetsgivareföreningar, hava dock tillämpats vissa bestämda normer, som reglerat arbetsvillkoren. Innehållet i dessa normer framgår närmare av här närslutna bil. 1 och 2.

Det må emellertid betonas, att ett icke ringa antal, särskilt mindre hotell och restauranger, pensionat, kaféer m. m. icke äro anslutna till nämnda arbetsgivareföreningar, varför sålunda arbetsförhållandena vid dessa företag kunna vara av avsevärt mera heterogen karaktär än vid de större.

Vi anse därför, att, ehuru väl icke något vitalt behov kan anses föreligga för, att från statsmakternas sida igångsättes en måhända kostbar statistisk undersökning rörande de större restaurangerna och hotellen, likväl bland de mindre företagen till äventyrs kunna råda sådana arbetsförhållanden, att en dylik utredning kan vara av behovet påkallad. Enligt vår mening bör emellertid under sådana förhållanden en undersökning självfallet icke

inskränka sig till företag av sistnämnda typ, utan omfatta näringen i dess helhet.

Även om vi sålunda icke hava något att erinra mot, att en förutsättningslös och opartisk undersökning i likhet med den tidigare utförda kommer till stånd, måste vi emellertid bestämt i flera betydelsefulla punkter bemöta den redogörelse för hotell- och restaurangpersonalens arbetsförhållanden, som lämnas i den till riksdagen framlagda motionen.

I den skildring, som i denna motion lämnas rörande yrkets arbetstidsförhållanden, har någon hänsyn sålunda icke tagits till en omständighet, som vid ett opartiskt bedömande av denna fråga måste hållas i minnet. För restaurangpersonalen är nämligen på grund av yrkets speciella förhållanden arbetstiden icke jämförbar med exempelvis industriarbetarnas, vilken i regel börjar och slutar på bestämt klockslag och som avbrytes av måltidsraster, vilka kunna fixeras till sin längd och förläggning. För hotell- och restaurangpersonalen är däremot arbetstiden en blandning av effektiv arbetsprestation och ett slags beredskapstjänst av den natur, som utföres i butiker, av portvakter o. s. v. och som till följd härav knappast låter sig statistiskt mätas.

Härav följer också, att till detta arbetsområde icke kan överflyttas en i stort sett för industriens arbetsvillkor avpassad arbetstidsnormering, och när i motionen anmärkningar riktas mot längden av arbetstiden inom yrket, har man förbisett denna grundläggande skillnad för bedömande av frågan.

Det framhålles vidare i motionen, att hotell- och restaurangpersonalen helt och hållet är beroende av företagens och allmänhetens godtycke, var- till särskilt skulle bidraga, att någon kollektiv reglering av arbetsvillkoren icke förekommer. Såsom ovan påpekats, tillämpas emellertid allt fortfarande vissa normer av allmän natur vid de större hotellen och restaurangerna i riket, varjämte må betonas, att såväl vår organisation som jämväl de förenade restauranternas arbetsgivareförening under de senaste åren upprepade gånger sökt få till stånd ett kollektivavtal med personalorganisationen, vilket emellertid städse strandat närmast av den anledningen, att arbetsgivareföreningarna eftersträvat att få till stånd ett riksavtal, som på ett enhetligt sätt kunde reglera arbetsvillkoren för personalen inom hela landet, medan personalorganisationen i stället yrkat på slutande av lokala avtal för endast ett fåtal platser, där förbundet haft medlemmar av sin organisation.

I detta sammanhang må framhållas, att i de allmänna villkor, som uppställt av arbetsgivareföreningarna för reglerande av personalens arbetsförhållanden, finnes stipulerat att sjukhjälp och sjukvårdsförmåner skola utgå för personalen efter 3 månaders anställning, icke efter 3 år, som i motionen angives.

I likhet med motionärerna vilja vi understryka betydelsen av, att arbetsförmedlingen inom yrket bedrivs efter rationella grunder, och det må ej fördöljas, att för närvarande på vissa håll arbetsförmedlingen sker under former, vilka icke äro ändamålsenliga. Härmed avses vissa s. k. förmedlingsbyråer, vilkas verksamhet måste anses mindre önskvärd icke blott av den anledningen, att personalen för att erhålla arbete stundom nödgas lämna oskäligen ersättning utan jämväl därför, att dessa byråer, för att härigenom öka sina inkomster, målmedvetet söka att stimulera ombyte av platser.

Platsbyråer av nyssnämnda slag må emellertid noga skiljas från de platsförmedlingsbyråer, vilka omhänderhava och stå under direkt sakkunnig ledning av vederbörande organisationer. Arbetsförmedlingen vid dessa sker antingen avgiftsfritt eller är förenad med så obetydliga kostnader, att dessa endast täcka självkostnaderna. Ett avskaffande av dessa byråer skulle vara till betydande skada för restaurangnäringen. Omnämnas må, att i början på innevarande år de båda arbetsgivareföreningarna i samarbete med personalen upprättat en avgiftsfri förmedlingsbyrå för de arbetslösa servitörerna inom yrket.

Vad beträffar det i motionen framförda förslag om drickspenningssystemets avskaffande vilja vi hävda, att det här rör sig om ett problem, vilket näppeligen låter sig lösas genom en utredning av den anledning, att drickspenningssystemets vara eller icke vara närmast torde bero av den restaurangbesökande allmänhetens ställning till frågan, samt av vederbörande personals lojalitet gentemot ett infört förbud att mottaga drickspenningar. Erfarenheten från utlandet synes giva vid handen, att försök till en reform i detta avseende beträffande serveringspersonalen misslyckats. För hotellpersonalens vidkommande har däremot frågan praktiskt lösts vid ett antal större hotell i Stockholm, vilka avskaffat drickspenningarna och i stället påfört de resandes notor s. k. betjäningsavgifter. Den gångna tiden har dock varit så kort, att det är omöjligt att på grundval av hittillsvarande erfarenhet göra något bestämt uttalande om betjäningsavgiftssystemet.

Slutligen få vi uttala det önskemålet, att, därest en utredning av det slag, som i motionen avses, kommer till stånd, vår organisation må beredas tillfälle att deltaga i utredningen, åtminstone vid planläggandet av densamma.

Stockholm den 29 februari 1928.

Sveriges restaurantförening.

EMIL HEIJNE.

Otto Walin.

Bilaga 3.

Till kungl. socialstyrelsen.

Genom remiss den 15 innevarande månad har kungl. styrelsen berett oss tillfälle att till styrelsen inkomma med utlåtande rörande en inom riksdagens andra kammare väckt motion angående bland annat hotell- och restaurantpersonalens arbetsförhållanden.

Med anledning härav få vi vördsamt anföra följande.

Den redogörelse för hotell- och restaurantpersonalens arbetsförhållanden, som lämnas i motionen, kan icke sägas vara rättvisande och berör i varje fall icke alls en omständighet, som vid ett bedömande av denna fråga främst måste hållas i minnet. Det är nämligen icke möjligt att på arbetstiden inom vårt yrke lägga samma synpunkt som när det gäller indu-

strien. Inom ett industriföretag kan arbetstidens början och slut, dess pauser och raster lätt bestämmas och kontrolleras, och där gäller framför allt, att den fastställda arbetstiden jämnt utnyttjas och fördelas. Dessa förutsättningar förefinnas emellertid icke för ett genomförande av en begränsning av arbetstiden inom hotell- och restauranthacket. Där regleras arbetsdagens takt framför allt av måltidstimmarna och för vissa företag av de stora tågans ankomst- och avgångstid. Vid dessa tillfällen måste arbetet forceras, under det att dessemellan komma långa pauser, då arbetet ligger helt eller delvis nere och då det gäller att tillgodose endast någon strögäst eller att utföra en del förberedelsearbeten o. d. För hotell- och restauranthackets personalens arbetsförhållanden är sålunda en blandning av beredskapstjänst och effektiv arbetsprestation det utmärkande. Härav följer också, att till detta arbetsområde icke kan överföras en i stort sett för industriens arbetsvillkor avpassad arbetstidsnormering.

När därför i motionen allvarliga anmärkningar riktas mot längden av den arbetstid, som förekommer inom yrket, så har man förbisett denna grundläggande skillnad för bedömandet av frågan.

De uppgifter, som i motionen förekomma rörande arbetstidens längd vid vissa företag och som meddelats ur en undersökning, vilken uppgives ha verkställts av personalens fackförbund, torde icke böra tillmätas någon betydelse såsom belysande för huru arbetsförhållandena för närvarande gestalta sig på det stora flertalet arbetsplatser. I varje fall måste vi konstatera, att inom de restauranthackets företag, som äro anslutna till vår organisation, en »effektiv» arbetstid för serveringspersonal av den längd, som betecknas av de från den angivna undersökningen refererade siffrorna, icke förekommer. Den »effektiva» arbetstiden inom nu nämnda företag — om därmed förstås den tid personalen vistas på arbetsplatsen med undantag av måltidsrasterna — överstiger i själva verket icke 65 timmar i genomsnitt per vecka, och understiger ofta 60 timmar. Såsom tidigare antytts, är emellertid denna arbetstid ingalunda »effektiv» i den mening, att den skulle vara till fullo utnyttjad. Åtminstone utföres verkligt arbete icke mer än under en bråkdel av arbetstiden.

I motionen framhålles vidare, att hotell- och restauranthackets personalen skulle vara så gott som helt och hållet beroende av företagets och allmänhetens godtycke. Varken en kollektiv eller individuell reglering av arbetsvillkoren skulle förekomma. I sådant hänseende tillåta vi oss framhålla, att såväl vår organisation som ock Sveriges restauranthackets förening under de senaste åren upprepade gånger önskat få till stånd ett kollektivt avtal med personalorganisationen. Förhandlingarna ha emellertid städse strandat, närmast beroende på att, medan vi eftersträva ett riksavtal, som skulle kunna på ett enhetligt sätt reglera arbetsvillkoren för personalen inom hela landet, personalförbundet i stället påyrkat slutande av lokala avtal på allenast ett fåtal platser, där förbundet haft sin organisation utbyggd. Emellertid tillämpas enligt överenskommelse mellan de båda arbetsgivareorganisationerna, alltsedan det senaste kollektivavtalets giltighetstid utgått med 1924 års utgång, gemensamma anställningsvillkor, vilka så gott som helt ansluta sig till de bestämmelser, som förekomma i det sista avtalet och vilka sålunda på sin tid av personalförbundet godkänts. I vissa hänseenden ha dessa villkor emellertid förbättrats utöver dem, som gällde enligt kollektivavtalet. Detta gäller bland annat ifråga om de båda punkter, som i motionen särskilt framhållits såsom på ett otillfredsställande sätt reglerade. Inom de företag, där betjäningavgift för hotellpersonalen

numera genomförts, har samtidigt ordnats en särskild sjuk- och semesterfond, ur vilken bidrag utbetalas vid semester och sjukdom. Semester betyder sålunda för denna personal icke längre någon »suspension», såsom i motionen påtalas. Vidare har numera för all personal genomförts, att sjukhjälps- och sjukvårdsförmånerna utgå efter tre *månaders* anställning (icke tre år, såsom i motionen angives).

Det är däremot riktigt, att hotell- och serveringspersonalen inom de företag, som icke genomfört betjäningssavgift, är för sin kontanta inkomst huvudsakligen hänvisad till drickspenningar. Den utredning rörande drickspenningsystemets avlösning, som år 1926 begärdes hos Kungl. Maj:t av personalförbundet, gällde endast serveringspersonalen. Denna framställning har tillsvidare icke föranlett någon åtgärd, men ha de båda arbetsgivareföreningarna och personalförbundet beslutat gemensamt verkställa en utredning i ämnet och har såsom ett första resultat framgått ett utlåtande av häradshövding K. Schlyter rörande frågan, huruvida ett system med uttagande av viss procentuell serveringsavgift på gästens nota stode i överensstämmelse med gällande föreskrifter i rusdryckslagstiftningen samt i tobaksmonopolförfattningen. För hotellpersonalens vidkommande har frågan praktiskt lösts inom de förutnämnda, till ett tiotal uppgående företag i Stockholm, vilka infört betjäningssavgift i huvudsaklig överensstämmelse med det vid Grand Hôtel utarbetade systemet.

Även på arbetsförmedlingens område har under senaste tiden, tack vare arbetsgivareföreningarnas initiativ, en särskild anordning träffats, i det att avgiftsfri, av nämnda organisationer bekostad platsförmedling genomförs för de servitörer i Stockholm, vilka ha sin huvudsakliga sysselsättning i restauranternas festvåningar.

Såsom av det anförda framgår, giver motionens innehåll vid handen, att även på håll, där eljest en ingående kännedom rörande sociala frågor föreligger, åtskillig oklarhet synes råda angående vissa grundläggande omständigheter vid bedömandet av frågan om arbetsvillkoren inom hotell- och restauranterytet. Redan av denna anledning synes man böra instämma i motionärernas krav på en utredning av frågan. Därest denna sker helt förutsättningslöst och till en början avser att endast klarlägga faktiska omständigheter, synes den kunna tillmätas även en viss grad av allmän betydelse, i likhet med den motsvarande utredning, som redan en gång verkstälts av kungl. styrelsen. Skulle undersökningen sålunda komma till stånd, vilja vi emellertid tillåta oss uttala det önskemål, att vi bli i tillfälle att deltaga, i varje fall vid dess planläggande.

Stockholm den 24 februari 1928.

De förenade restauranternas arbetsgivareförening.

ALB. MILD.

M. Marcus.

Bilaga 4.

Till kungl. socialstyrelsen, Stockholm.

Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund får som yttrande över motion nr 166, väckt i riksdagens första kammare av herr Möller m. fl., anföra följande:

Som av motionen framgår, leva och arbeta hotell- och restaurangpersonalen under vida sämre former såväl i avlönings- som anställningsförhållanden än vad som är rådande för andra, större yrkesgrupper inom landet. Orsaker härtill äro flera, men främst torde miljön, som omgiver dessa arbetare, åtminstone de, som direkt betjäna allmänheten, verka på det sättet, att sociala insikter förkvävas. Arbetstidens förläggning är också en stor faktor att räkna med härutinnan. Arbetstiden förbjuder nämligen ett intimt och nödvändigt föreningsliv. Personalen slutar, som bekant är, arbetet först fram på efternatten. Det är förklarligt, om de då ej besöka möten och sammanträden i samma utsträckning som arbetare och andra, för vilka arbetsdagen upphör vid sextiden på eftermiddagen. En restauranganställd slutar i många fall tjänstgöringen klockan tre på natten och måste redan kl. 7 på morgonen börja ny dag, således blott med en fritid av fyra timmar emellan arbetsdyggen. Arbetsplatser, där sådan tjänstgöring är typisk, äro de mera förstklassiga hotellen, som äro kombinerade med restaurangrörelse.

Under sådana arbetstidsförhållanden är det klart, att personalen icke erhåller tid att skola sig för nutidsmänniskans nödvändiga uppgifter, att jämna steg kunna hållas med övriga samhällsgrupper, när det gäller tillvaratagandet av bland annat ekonomiska intressen. Att skola ifrågavarande personal är så mycket svårare, som, i synnerhet när det gäller köks- och ekonomipersonal, vilka arbetsgivaren i regel bereder bostad, denna personal praktiskt taget aldrig får tillfälle att läsa arbetarepress, ty på arbetsplatserna få dylika tidningar icke finnas och i personalbostaden ännu mindre. Skulle till trots någon hålla en sådan förbjuden tidning, sörjes det i allmänhet väl för att denna snart slutar sin anställning. Här har man också att finna en orsak till fackets efterblivenhet i berörda stycken.

Åttatimmarsdagen, som enligt lag skall gälla för köks- och ekonomipersonalen, är en förordning, som i stort sett icke tillämpas på restaurangerna. Motionärerna hava anfört exempel. Personalen har ständigt frågat sig, varför de myndigheter, som ha att vaka över lagens efterlevnad, icke ingripit och beivrat brott emot densamma, utan tillåter arbetsgivaren uttaga hur lång arbetstid som helst. Här konstatera vi fakta.

Vad beträffar serveringspersonalens arbetstid, är denna mer än oskäligt lång. Detta förhållande försöka arbetsgivarna förneka under framhållande att arbetstiden till stor del utgöres av s. k. beredskapstjänst. Denna tjänst uppgår i verkligheten icke till mer än högst en halvtimme per dag, övrig tid, då icke effektivt arbete utföres, hålles personalen inne för vakt, d. v. s. »passning» för den händelse det skulle komma någon gäst in i serveringslokalen. Denna senare tjänstgöringstid vilja arbetsgivarna icke

betrakta som arbetstid i egentlig mening utan räkna endast med den effektiva arbetstiden. Nu är förhållandet det, att »passning» förekommer ju i mer eller mindre utsträckning inom alla industrier, utan att arbetsgivaren får kvarhålla arbetaren i tjänst flera arbetstimmar av sådan anledning. Att restauratörer och hotellägare skola få räkna arbetstid på annorlunda sätt än vad som gäller för andra branscher, tro vi ej skall erhålla gillande på något håll.

Hotellpersonalens arbetstid är med åttatimmarsdagen som utgångspunkt helt enkelt upprörande. På de större hotellen, där särskild nattportier är anställd, är arbetstiden något så när reglerad, men på mindre hotell finnes ingen gräns för arbetsgivarens fordringar. Här får vaktmästarna eller städerskorna tjänstgöra 36 timmarsskift, så snabbt dessa hinna avlösa varandra.

För hotellpersonalens del sökte Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbunds avdelning 2 i Stockholm samt avdelningen i Karlstad, genom att våren 1927 begära förhandlingar med arbetsgivarna i dessa städer, åstadkomma reglering av arbetstiden samt begärdes samtidigt en mindre konstant ersättning för vaktmästarna inom företagen ålagt arbete, såsom mattpiskning, uppskivning, möbelflyttning m. m. Lönefordran var 55 kronor per månad. Detta första, enda och rimliga lönekrav, som uppstälts från den oavlönade vaktmästaregruppen, resulterade uti, att arbetsgivarna avslog personalens hemställan. Vaktmästarna ansågo sitt krav berättigat, varför konflikt utbröt den 22 juli 1927 vid Stadshotellet i Karlstad och den 25 samma månad vid Hotell Regina i Stockholm. Den förstnämnda konflikten är ännu olöst. Om hänsyn tages till den långa arbetsdag, hotellpersonalen har, och till sakförhållandet, att samtliga arbetsgivare inom alla andra yrken direkt avlöna anställda, framstår hotellägarnas handlingssätt ur billighetens synpunkt anmärkningsvärd. Tager man så i beräkning omkostnaderna, konflikterna åsamkat hotellen, konstaterar man, att det icke är ur företagens räntabilitetssynpunkt, arbetsgivarna ej gjorde upp med arbetareparten, utan av rena principskäl. Av detta framgår, att hotellägarna ännu allt framgent pressa sin personal till det yttersta utan att betala någon lön.

Hösten 1927 införde de inom den svenska hotell- och restaurangvärlden förefintliga arbetsgivareföreningarna. Sveriges restaurangförening och de förenade restauranternas arbetsgivareförening, genom utfärdat dekret en bestämmelse att från den 1 oktober skulle ett s. k. betjäningsavgiftssystem tillämpas vid 12 Stockholmshotell. Personalen rådfrågades inte om sin ställning till detta avlöningssätt. Den nyinförda reformen har vid utförandet i praktiken befunnits vara det mest godtyckliga system som kan tänkas. Vederbörande arbetsgivareföreningar och i ännu mindre grad de enskilda hotellägarna, ha saknat kraft och förmåga att ordna detaljerna uti det. Personalens inkomster ha försämrats betydligt, men arbetsgivarnas fördelar ha vuxit. Vi tillåta oss här anföra, att före detta systems ikraftträdande påvilade det arbetsgivarna att svara för sjuk- och sjukhusvård. Nu tar företagaren rätt och slätt ur personalens procentinkomster och upplägger därmed en sjukförsäkring, varur arbetsgivaren gör utbetalningar vid förefallande behov. Att en sådan detalj i systemet är olämplig för personalens del, be vi att få fästa uppmärksamheten med ett exempel, att vi antaga, att en person varit anställd i fem år eller längre vid ett företag, som tillämpar betjäningsavgiftssystemet och månad efter månad inbetalningar gjorts till arbetsplatsens sjukfond och slutar sin anställning

där för att byta plats och hamnar på ett hotell med drickspenningsystem, så är han på grund av detta ombyte förlustig allt vad han tidigare erlagt i sjukförsäkringspremier i föregående tjänsten.

I samband med införandet av detta nya system fastställer arbetsgivareföreningarna allmänna bestämmelser att gälla för till föreningarna anslutna företag. Bestämmelserna finnas sammanförda i ett utgivet häfte, benämnt »anställningsvillkor». I detta finner man bland annat, att för hotellstäderskor har fastställts en arbetstid av 180 timmar per tre arbetsveckor, vilket emellertid icke hindrar det Vin- och Spritcentralen närmastående företaget Hotell Kronprinsen att uttaga 263 $\frac{1}{2}$ timmar under samma tid. Härifrån torde man rättvisligen få frånräkna 1 timme per dag i måltidsraster. Arbetsdagar med en tjänstgöringstid av upp till 15 timmar, förekomma ofta.

Fredagen den 29 januari 1926 inlämnade vårt förbund genom finansdepartementet en till Kungl. Maj:t ställd skrivelse med hemställan att en utredning må företagas om och på vad sätt serveringspersonalen vid landets restauranger kan och bör med hänsyn till restriktionssystemets effektiva upprätthållande frigöras från beroende av spritserveringen samt huruvida och under vilka former kontrollstyrelsen och systembolagen därvid kunna medverka till drickspenningsystemets slopande och införande av fasta löner för denna personal.

Denna utredning är det förbundets önskemål skall komma till stånd. Ty såsom i skrivelsen till Kungl. Maj:t framgår, är serveringspersonalens ställning ytterst prekär. (Vi bilägga härmed i avskrift ifrågavarande skrivelse till Kungl. Maj:t.)

Arbetsgivareföreningarna hävda den bestämda uppfattningen, att en reform, som löser avlöningsproblemet för serveringspersonalens del, inte gärna finnes. Vi våga däremot påstå, att problemet ingalunda är olösligt. Under väntan på ovannämnda utredning har förbundet diskuterat med arbetsgivareföreningarna om införande av garanterad minimiinkomst. D. v. s., att arbetsgivaren garanterar en viss inkomst per månad och med rätt för den serverande att få påföra gästs nota 10 procent. Detta system rubbar realiter inte gästernas vanor att ge drickspengar, en sak som restauratörerna äro rädda att så skall ske. Vi tillåta oss belysa detta systems struktur. Vi antaga sålunda, att den garanterade minimilönen är fastställd till 250 kronor per månad. Om servitör under månaden har haft en omsättningssumma av 2,500 kronor, har denne också intjänat 250 kronor, som arbetsgivaren garanterat. Om omsättningssumman uppgår till endast 2,000 kronor, har servitören endast förtjänat 200 kronor. I dylikt fall skall arbetsgivaren tillskjuta resten eller 50 kronor. Detta personalens förslag har arbetsgivarna förkastat i princip. Arbetsgivarna ha i övrigt uppträtt enigt mot alla löneförslag, som framförts av serveringspersonalen.

Man har inom personalkretsar trott att systembolagen, som driva restaurangrörelse och som gärna skylta med ordet »socialt» framför sina gärningar, ville åtminstone i någon mån medverka till en annan tingens ordning för serveringspersonalen, men när det gäller reformer för denna personalgrupp, söka systembolagen betäckning bakom den privata arbetsgivareanslutningen. Och till sist är det sålunda de privata restauratörerna som bestämma, huruvida det skall göras något eller ej. Men inom överskådlig tid kan man icke från personalkrets se, att de enskilda restauratörerna vilja vara med om att ge serveringspersonalen en bestämd in-

komst i någon form. Och med hänsyn till att såväl enskilda restauratörer som systembolagen äro särskilt gynnade av statsmakterna genom överlåtna rättigheter till begränsat antal, hava de icke att räkna med samma konkurrens som andra företagare i öppna marknaden, varför de med sin monopolställning bättre kunna slå tillbaka eventuella angrepp från personalhåll. Systembolagen isynnerhet äro kapitalstarka vid konflikter, vilket ett par dylika ha visat. Man kan fastslå, att med det senare medlet kommer personalen näppeligen någonstades och att erhålla någonting av restauratörerna på fredlig förhandlingsväg, är en tanke, serveringspersonalen avskrivit. Serveringspersonalen fäster stort hopp, att statsmakterna skola ingripa och anvisa vederbörande väg.

Att platsbyråfrågan har medtagits i riksdagsmotionen, hälsas med tillfredsställelse, ty om något yrkesfack skinnas grundligt av privata platsbyråinnehavare, är det restaurangpersonalen, främst då servitörer och i ännu högre grad servitriser. Det mest upprörande i det hela, och vilket man nästan erhållit belägg för, är, att visst samarbete råder mellan restauratörer och platsförmedlare. Om platsförmedlaren har det trångt ställt och behöver pengar, ringer denne upp en direktör eller allra helst en direktis ute i landsorten och meddelar, att det finnes ett par trevliga flickor inne. Facit blir, att dessa skickas iväg, ett par andra sägas upp från sin anställning för att bereda de nya platser, och platsbyråinnehavaren kasserar in vinsten. Nu är det sant, att dessa metoder användas icke av restauratörernas platsbyråer, men ett visst arvode utgår i alla fall. Men vad man vänder sig emot är, att om en servitör blir engagerad direkt av hovmästaren eller en vaktmästare av portieren och företaget är anslutet till restaurangföreningen, händer det, att de på detta sätt anställda bliva ålagda att gå upp på byrån och erlägga vanlig avgift, trots att platsbyrån icke tagit någon som helst befattning med förmedlingen ifråga. Däremot betingar sig icke Stockholms allmänna restaurangaktiebolag någonting för de platser, dess förmedling anvisar. Dessutom har personalförbundet platsbyråer i Stockholm, Göteborg och Malmö, vilka äro avgiftsfria, men dessa äro satta ur funktion av restauratörerna, genom att dessa till synes överenskommit att dit icke anmäla lediga platser. Man fastslår, att personal, som söker sig till de privata företagen, av restauratörerna själva bliva pressade till att betala för att erhålla platser, trots att fullständigt avgiftsfri platsförmedling finnes att tillgå.

Samtliga platsbyråer, som utkräva avgifter av klienterna, kunna saklöst bortopereras. Arbetsförmedlingen kan enligt vår mening ordnas tillfredsställande ändå.

Vi hemställa, att i det fall, en utredning i motionens syfte kommer till stånd, vi beredas tillfälle att höras.

Med stöd av vad som anförts, får Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund *tillstyrka* motionen.

Stockholm den 28 februari 1928.

För Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund.

CARL BENGTTSSON.

Bilaga 5.

Till kungl. socialstyrelsen.

Sedan Stockholms badhusaktiebolag genom kungl. styrelsens skrivelse av den 15 februari 1928 blivit satt i tillfälle att avgiva yttrande över den skrivelsen bifogade motionen nr 166 i riksdagens första kammare vid innevarande riksdag, får bolaget vördsamt anföra följande.

I motionen synes man ej hava beaktat den lagstiftning i ämnet, som tillkom genom lagen den 30 maj 1919 om begränsning av tiden för idkande av handel och viss annan rörelse, vilken lag trädde i kraft den 1 oktober 1919. I § 1 av denna lag stadgas bland annat, att badinrättning icke må hållas öppen å tid före kl. 8 förmiddagen eller efter kl. 8 eftermiddagen. Lagen har alltid tolkats så, att badpublik icke får i badlokal insläppas före eller efter de nämnda klockslagen. Lagens 3 § innefattar befogenhet för den beslutande kommunala myndigheten att inom vissa gränser öka eller minska tiden för öppethållandet. Sistnämnda bestämmelse har icke för Stockholm kommit till tillämpning och veterligen har ej heller frågan här- om någonsin varit uppe.

Stockholms badhusaktiebolag har för sin badanstalt Sturebadet aldrig tillämpat de av lagen medgivna maximitiderna för öppethållande. Sturebadet har icke under de senaste tio åren öppnats förr än kl. 9 f. m. och intet öppethållande å sön- och helgdag har förekommit. Redan den 13 september 1920 indrogs badtimman kl. 8—9 e. m. och biljettkassan stängdes kl. 7.20 e. m. så att all badning skulle vara avslutad kl. 8 e. m. Bolaget får härmed ingiva ett exemplar av sin årsberättelse för 1920 samt åberopa vad å sidorna 6 och 7 sägs i detta ämne. Sedan erfarenhet vunnits av stängningstiden 7.20 e. m., har det aldrig ifrågasatts att utöka badtiden. Undantag har dock städse gjorts för någon kortare tid före jul och för påskveckan, då bolaget på grund av traditionella förhållanden ansett sig böra tillmötesgå allmänhetens krav på längre badtid. Badet har då hållits öppet till kl. 8 e. m. Sedan flere år tillbaka har under sommaren ännu tidigare stängningstid tillämpats. och får bolaget i sådant avseende ingiva och åberopa sin årsberättelse för 1927, sid. 4.

Då riksdagen genom 1919 års lagstiftning gjort vad på den ankommer för vinnande av kortare arbetstid för personalen, synes ytterligare åtgärd från riksdagens sida i ämnet ej vara påkallad. Skulle för Stockholms stad en inskränkning i tiden för badinrättningarnas öppethållande anses böra ifrågakomma, tillkommer det uppenbarligen stadsfullmäktige i Stockholm att härom fatta beslut.

Frågan, huru länge envar badinrättning i Stockholm lämpligen bör hållas öppen om kvällarna, är vansklig att generellt besvara. Att allmänheten i olika delar av staden har ganska olika vanor, är sedan gammalt känt. Vissa undersökningar hava bekräftat detta. Till belysning härav överlämnas en grafisk timstatistik, utvisande en jämförelse mellan timfrekvensen i Sturebadet och i Södermalms badinrättning. Staplarna utmärka den absoluta frekvensen, men genom märken på staplarna markeras den relativa frekvensen. Denna timstatistik är för Sturebadet upptagen

1922 och för Södra badinrättningen 1927. Av denna statistik kan dragas den slutsatsen, att allmänhetens badvanor å söder motsvara förhållandena på norr för 20 till 30 år sedan.

Till synes på grund av obekantskap med 1919 års lagstiftning hava motionärerna dragit fram en redan 1916 publicerad statistik över badpersonals arbetstid. Denna statistik har givetvis numera endast historiskt värde, men saknar all betydelse för den föreliggande frågan. Arbetshållandena för personalen i Sturebadet äro nämligen nu helt andra än fordom. Följande detaljerade framställning beträffande de olika badavdelningarna kan jämföras med vad motionärerna anfört ur den äldre statistiken:

Simhallen. 2 baderskor komma kl. 7.30 f. m., 2 kl. 1 e. m., alternerande. Arbetet slutar kl. 9 till 9.30 e. m. Middagsrast 2 timmar, en dag i veckan ledigt från kl. 5 e. m.

Herrbadstun. 2 komma kl. 7.30 f. m., en kl. 8.30, en kl. 9.30, en kl. 10 f. m., en kl. 12 midd., en kl. 2 e. m., alternerande. Middag två timmar, tidpunkten beroende på arbetstidens början. En baderska ledig kl. 6 e. m., en kl. 7 e. m., alternerande. Arbetet slutar kl. 9.30 e. m., ibland något senare. *Hela personalen ledig en dag i veckan.*

Dambadstun. 2 komma kl. 7.30 f. m., en kl. 11 f. m., en kl. 12 midd., en kl. 1 e. m., alternerande. Middag två timmar, tidpunkten beroende på arbetstidens början. Arbetet slutar kl. 8.30—9 e. m.

Turkiska badet. Den manliga personalen kommer successivt under morgonen och förmiddagen. Rengöring och städning en halv till en timma efter stängningen. *Hela denna personal har en fridag i veckan.*

Turkiska badet är två dagar i veckan upplåtit för damer och ombesörjes då upppassningen av extra personal. Under en av dessa dagar tjänstgör den manliga personalen i herrbadstun, då dess vanliga betjäning har fridag.

I kl. karbad. Halva personalen kommer kl. 7.30 f. m., andra hälften kl. 11 f. m., på vintern och kl. 10 f. m. på sommaren. Middagsrast en timme. Arbetet slutar kl. 9 e. m. De åtta massagebaderskorna hava en timmes kortare arbetstid än den övriga personalen.

II kl. karbad. Halva personalen kommer kl. 7.30 f. m., andra hälften kl. 11 f. m. Middagsrast en timme. Arbetet slutar omkr. kl. 9 e. m.

III kl. karbad. 2 komma kl. 7.30 f. m. och 2 kl. 2 e. m. Middagsrast två timmar. Arbetet slutar omkr. kl. 9 e. m.

Badet hålles helt stängt 1 maj, midsommaraftron och julafton. Nyårsaftron hålles ibland stängt, ibland slutas tidigare, påsk- och pingstaften slutas tidigare.

All personal har om sommaren 14 dagars sammanhängande ledighet med full lön.

Ovan uppgivna tider för rengöring och städning¹ äro i det närmaste *maximitider*. Om en baderska icke har bad sista timmen, användes denna till rengöring, och kan då arbetet slutas vid stängningstid. Städning och rengöring av trappuppgångar, hallar och dylika utrymmen sker genom för detta arbete särskilt anställd personal.

Motionärernas skildring av baderskeyrkets hälsofarlighet kan för den ytliga iakttagaren synas sannolik, men motsäges i själva verket fullkomligt av erfarenheten. Av baderskepersonalen i Sturebadet hava 19 nu en tjänstetid av från 22 till 40 år bakom sig. Pensionerade äro 18 å 19 stycken

¹ d. v. s. tiden mellan badningens upphörande kl. 8 e. m. och de ovan anförda tiderna för arbetets avslutande.

med en förutgången tjänstetid av från 17 till 43 år. Av den manliga badpersonalen, som ej är större än sju personer, hava fyra en tjänstetid av från 20 till 29 år.

Stockholms badhusaktiebolags årliga utgifter för pensioner till f. d. personal överstiger 19,000 kronor.

Emellertid kan för ingen del förnekas, att badpersonalen i Stockholm fordom haft alldeles för lång arbetstid och nödgats arbeta under bekymmersamma villkor. Men detta faktum skall ses i belysning av fordom rådande förhållanden. Den långa tjänstetiden sammanhängde intimt med då rådande levnadsvanor, och personalens svaga villkor berodde på de enastående låga badpriser. Badens ekonomi i Stockholm var ganska bekymmersam, enär från början av detta århundrade badinrättningarnas i Stockholm antal och kapacitet icke stod i rimligt förhållande till den frekvens, som kunde erhållas. De förbättrade villkoren för badpersonalen och badanstalterna sammanhänga intimt med nedläggandet av de överflödiga badinrättningarna och driftens koncentration till ett fåtal badanstalter. Badrörelsens bekymmersamma ekonomi före kriget är fastslagen genom en officiell utredning, publicerad av socialiseringsnämnden 1924 under titel: »Kommunal affärsverksamhet i de svenska städerna», sidan 287.

Motionärernas ansatser till skisserandet av ett motsatsförhållande mellan personalen och företaget i allmänhet saknar berättigande. Stockholms badhusaktiebolag har städse ansett sina intressen sammanfalla med personalens, och bolaget har sig icke bekant, att Sturebadets personal uttryckt något missnöje med arbetsvillkoren. Däremot plägar personalen ofta giva uttryck för sin tillfredsställelse med arbetsvillkoren nu, jämförda med vad fordom gällde.

Stockholm den 27 februari 1928.

Stockholms badhusaktiebolag.

JOHN TJERNELD.

Bilaga 6.

Till kungl. socialstyrelsen.

Sedan kungl. socialstyrelsen genom skrivelse av den 25 dennes satt oss i tillfälle att inkomma med utlåtande med anledning av motion nr 318 i andra kammaren, får bolaget vördsamt lämna följande meddelanden:

Bolaget tillåter sig först att erinra om de synpunkter som bolaget framhållit i de skrivelser, (här i avskrift bifogade), som bolaget ingivit till kungl. socialstyrelsen i juni 1914 och februari 1917 i samband med den utredning, som föregick den nu gällande lagen om begränsning av tiden för idkande av handel etc., som trädde i kraft den 1 oktober 1919. Denna lag synes motionärerna helt hava förbisett, då de i sin motivering endast omnämna de förhållanden, som voro rådande före lagens tillkomst och endast konstatera att förhållandena åtskilligt förändrats till det bättre. Denna förändring till det bättre har emellertid icke åstadkommits enbart genom

denna lag, då badhusen i Stockholm redan före lagens tillkomst tillämpat en kortare badtid än som lagen medgiver. Sålunda hålla inga badanstalter öppet söndagar eller å vardagar före kl. 9 f. m. och samtliga stängas sommartid senast kl. 7 e. m., ehuru lagen medgiver rätt att hålla öppet till kl. 8. Det synes oss under dessa förhållanden vara ett ohållbart påstående, att enskilda företag, varvid vårt särskilt anges, skulle på ett knäpast försvarligt sätt utnyttja badhuspersonalen. Beträffande de i motionen anförda tjänstgöringstiderna för vår anstalt vilja vi framhålla, att dessa äro helt summariskt tagna efter badtiderna och måste betraktas som maximitider under den del av året då badhuset hålles öppet till kl. 8 e. m. I den mån det är möjligt beviljas personalen all den ledighet som kan lämnas, särskilt de dagar då frekvensen är mindre och då det kan ske utan men för badanstaltens uppgift att betjäna allmänheten. Vi bifoga en tablå av vilken framgår, att personalens tjänstgöringstid är mellan 50 och 63 timmar per vecka genomsnittligt, varvid bör bemärkas, att denna tjänstgöringstid endast delvis är upptagen av arbete för badanstaltens räkning.

Motionärerna anför att det synes böra allvarligt övervägas, »huruvida icke hänvisningen till butikstängningslagens exempel anvisar en framkomlig väg». De synas därvid helt förbise, att badhusrörelsen är inbegripen i butikstängningslagen. Denna innehåller även bestämmelser om viss kommunal rätt till inskränkningar och eftergifter. För Stockholms vidkommande har fråga om sådan inskränkning icke ens varit på tal hos stadens beslutande myndigheter, vilket måste tydas så, att ett motiverat behov förefinnes av tillgång till offentliga bad även på kvällstimmarna. Det är också uppenbart att butiksanställda och andra, som av sin tjänst äro upptagna under hela dagen, äro hänvisade att efter arbetstidens slut tillfredsställa behovet av bad.

Slutligen vilja vi framhålla, att badbetjäningens kroppskonstitution i utpräglad grad tyder på välbefinnande.

På grund av det anförda hemställa vi, att kungl. socialstyrelsen i sitt yttrande måtte framhålla, att någon ny lag icke är av behovet påkallad.

Stockholm den 28 februari 1928.

Aktiebolaget Clara badinrättning.

WILH. KLEMMING.

Bilaga 7.

Till kungl. socialstyrelsen, Stockholm.

Mottagit edert ärade av den 15 februari 1928. Till svar be vi härmed få meddela, att badbetjäningen är mycket tacksam för det intresse för ordnandet av deras arbetsförhållanden, som kommit till uttryck i motionen nr 166, väckt i första kammaren.

Härtill vilja vi upplysa, att arbetsförhållandena skilja sig rätt väsentligt inom de olika badanstalterna i Stockholm.

Inom ett företag (Sturebadet) har arbetstiden för badbetjäningen ordnats med 7 timmars arbetstid ena dagen och 9 timmar den andra, eller rättare med 7 timmars arbetstid tre dagar i veckan och med 9 timmar likaledes tre dagar i veckan. Vid samma badinrättning upphör biljettförsäljningen kl. 7.²⁰ e. m., vilken anordning ansetts god för företaget i dess helhet.

I ett annat företag (Centralbadet) är arbetstiden stipulerad till 63 timmar i veckan, vilken dock, på grund av det omfattande rengöringsarbetet, som måste utföras efter arbetstidens slut, blir utsträckt med 1 och 2 timmar och därutöver varje dag. På avdelningar med badstuvad torde det höra till regeln att arbetstiden blir utsträckt till kl. 11.³⁰ e. m.

I övrigt vilja vi tillkännagiva att den redogörelse för arbetsförhållandena, som finnes införd i ovannämnda motion, är i överensstämmelse med vad som där är rådande, och vi ha inte något väsentligt att tillägga. Badbetjäningen har också flerfaldiga gånger uppvaktat aktiebolaget Clara badinrättnings chef, herr W. Klemming, med begäran att biljettförsäljningen skulle i likhet med vad som sker vid Sturebadet, upphöra kl. 7.²⁰ e. m., vilken begäran dock ej villfarits, utan pågår biljettförsäljningen till kl. 8 e. m. med påföljd att baden icke upphöra förr än kl. 9 e. m.

Personalen har därför nödgats vända sig direkt till allmänheten. Cirku-
lär ha tillställts olika sammanslutningar med uppmaning till medlem-
marna att söka undvika sista badtimmen och därmed hjälpa personalen i
deras strävan till en kortare arbetstid.

Av det sagda torde framgå att föreningen Stockholms badbetjäning är
mycket ivrig att motionen bifalles av riksdagen, och leder till åtgärder
som i densamma åsyftas.

Stockholm den 27 februari 1928.

Stockholms badbetjänings fackförening.

LOVA LUNDBERG.

Ordf.

Berta Sjöström.

Sekr.